يۇسۇپجان مۇھەممەد تۇغيان

ئوۋچىلىق

ئۇيغۇر دولانلىرىدا

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ پەن-تېخنىكا نەشرىياتى

يۈسۈپجان مۇھەممەد تۇغيان

ئۇۋچىلىق

ئۇيغۇر دولانلىرىدا

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ پەن-تېخنىكا نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔刀郎人的狩猎习惯 ： 维吾尔文 /玉素甫江 • 穆合买提著. -- 乌鲁木齐 ： 新疆科学技术出版社,2015.4
ISBN 978-7-5466-2957-5

Ⅰ. ①维… Ⅱ. ①文… Ⅲ. ①维吾尔族—狩猎—少数民族风俗习惯—研究—中国—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. ①K892.315

中国版本图书馆CIP数据核字(2015)第070199号

نەشر قىلغۇچىلار: تاڭ خۇي
ئادىل مۇھەممەت
مەسئۇل مۇھەررىرى: باھارگۈل تۇداخۇن
ئايىنىسا ئوبۇل
مەسئۇل كوررېكتورى: رۇقىيە شېرىپ
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: خەمىدە سەئىدئالىم
بەت ياسىغۇچى: ئايىنىسا ئوبۇل

ئۇيغۇر دولانلىرىدا ئوۋچىلىق

*   *   *

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ پەن - تېخنىكا نەشرىياتى نەشر قىلىپ تارقاتتى
(ئۈرۈمچى شەھىرى يەنئەن يولى №255 پوچتا نومۇرى: 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدا سېتىلىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 880 mm×1230mm 1/32 باسما تاۋىقى: 5.25
2015 - يىلى 1 - ئاي 1 - نەشرى
2015 - يىلى 4 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN 978-7-5466-2957-5
باھاسى: 15.00 يۈەن

出 版 人：唐 辉
阿迪力·穆罕默德
责任编辑：巴哈尔古丽·吐达洪
阿依努沙·吾布力
责任校对：茹克亚·西里普
封面设计：海米旦·塞达里木
制　　版：阿依努沙·吾布力

维吾尔刀郎人的狩猎习惯（维吾尔文）

玉素甫江·穆合买提　著

新疆人民出版总社
新疆科学技术出版社出版发行
（乌鲁木齐市延安路255号　邮政编码：830049）
新疆新华书店经销　新疆新华印刷厂印刷
880mm×1230mm　32开本　5.25印张
2015年4月第1版　2015年4月第1次印刷
ISBN 978-7-5466-2957-5（民文）定价：15.00元

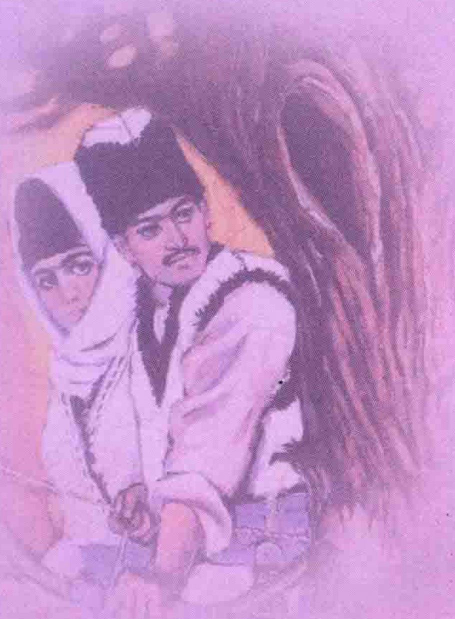

试读结束：需要全本请在线购买： www.ertongbook.com

ئاپتور ھەققىدە

يۇسۇپجان مۇھەممەد تۇغيان 1973 ـ يىلى 12 ـ ئىيۇل ئاۋات ناھىيەسىدە ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئۆز ناھىيەسىدە تاماملىغاندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىنىڭ خەنزۇتىلى كەسپىدە ئوقۇغان. 1991 ـ يىلى خىزمەتكە قاتنىشىپ، مول ھوسۇللۇق 1 ـ مەيدان پارتكومى، ناھىيەلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىدا كاتىپ، تەرجىمان بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ جەرياندا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىش سىنىقىنىڭ خەنزۇتىلى تولۇق كۇرسىنى پۈتكۈزگەن. 2002 ـ يىلى 3 ـ ئايدىن باشلاپ ئاۋات ناھىيەلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىلا، ئەدەبىي ئىجادىيەتكە قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان بولۇپ، 1988 ـ يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 3 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان مەزگىلىدە «ئاقسۇ گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «ئەلۋىدا بەڭباشلىق» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ كەلگەن. شۇنىڭدىن باشلاپ، شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن بىرلىكتە بارا ـ بارا پىروزا، ئەدەبىي تەرجىمە، خەتتاتلىق قاتارلىق تۈرلەر بويىچىمۇ ئىجادىيەتكە كىرىشكەن. ھازىرغا قەدەر ئاپتونوم رايونىمىز ئىچى ـ سىرتىدىكى ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا 350 پارچىدىن كۆپرەك شېئىر، ئون نەچچە پارچە ھېكايە، ئەدەبىي ئاخبارات، بىر نەچچە پارچە ئوبزور، ئون نەچچە پارچە تەرجىمە ئەسەر، دولان مەدەنىيىتى ۋە باشقا تېمىلار بويىچە يىگىرمە نەچچە پارچە ماقالە، 100 پارچىغا يېقىن ھۆسنخەت ئەسىرى ئېلان قىلىنغان. «ئاۋات ناھىيەسىدىكى

ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ قىسقىچە تارىخى» (ئىچكى قىسمىدا بېسىلغان) ناملىق كىتابنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. 1995 ـ يىلى «تۇرپان گېزىتى» ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيۇشتۇرغان «يېشىل مەرۋايىت» مۇكاپاتلىق ئەدەبىي ئەسەرلەر مۇسابىقىسىدە «يارات تەڭرىم بىر دۇنيا» ناملىق شېئىرى 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. «قىرغاقسىز دەريا» (شېئىرلار)، «دولان دىيارىدىكى مۇقام ناۋاسى» (سەھنە سېنارىيەسى) قاتارلىق ئەسەرلىرى 2008 ـ يىلى ئاقسۇ ۋىلايىتى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن «ئوندا بىر يورۇق نۇقتا» پائالىيىتى بويىچە مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاشتا «بىر ياخشى ئەسەر» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. ھازىرغا قەدەر «تارىم ناۋاسى»، «ئۇيغۇر خەلق كۈلدۈرگىلىرى»، «ئۇلگىلىك ماقالىلەر توپلىمى»، «ھۆسنخەتلەر، ئۆرنەك رەسىملەر» قاتارلىق كىتاب ۋە توپلاملارغا بىر قىسىم ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن. بىر قىسىم شېئىر، ھېكايىلىرى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنىپ، «مىللەتلەر ئەدەبىياتى»، «ئاقسۇ ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان. ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى تۈزۈپ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا نەشر قىلدۇرغان «غەربىي يۇرتتا چاقنىدى تارىم» (خەنزۇچە)، «بىر دەستە نۇر ئۆتتى يالت قىلىپ» (خەنزۇچە) ناملىق شېئىرلار توپلاملىرىغا بىر قانچە پارچە ئەسىرى كىرگۈزۈلگەن. ئۇ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە 12 مۇقام تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى ۋە خەتتاتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئاۋات ناھىيەلىك خەتتاتلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىمەكتە.

كىرىش سۆز

مەدەنىيەت ھەربىر شەخس، مىللەت، رايون ۋە دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي كىملىكى شۇنداقلا بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنىڭ ئاساسى، تەرەققىي قىلىشىنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى. ئەگەر كىمنىڭ بۇ خىل كىملىكى بولمايدىكەن، ئۇنىڭ ھېچنېمىسى بولمايدۇ.

بۈگۈنكى دۇنيا ئاتوم دەۋرى، پەن تېخنىكا دەۋرى، ئۇچۇر دەۋرى دېيىلىدىغان تۈرلۈك ناملار بىلەن سۈپەتلىنىۋاتىدۇ، مەنچە ئىجتىمائىي كىملىك نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، يەنىلا ئەڭ ئاۋۋال مەدەنىيەت دەۋرىدۇر. مۇنەۋۋەر سىياسىيون، داڭلىق مۇتەپەككۇر سەيمىل خانتىڭتوننىڭ قارىشى بويىچە ئېيتقاندا، «21 ـ ئەسىردىكى يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان توقۇنۇش ھەربىي ھازىرلىقلار ياكى ئىقتىسادىي مەنپەئەت توقۇنۇشى بولماستىن، بەلكى مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى» بولىدىغان بۈگۈنكى كۈندە، مەدەنىيەت كىملىكى ۋە مەدەنىيەتتىكى مەۋجۇتلۇققا كۆڭۈل بۆلۈش ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

ئەنە شۇ تەخىرسىزلىك ۋە زۆرۈرىيەت ئىچىدە كەمىنە مۇئەللىپ، گەرچە سىستېمىلىق ئەدەبىيات نەزەرىيەسى ئوقۇپ باقمىغان، زامانىمىز ئەللامىلىرىدىن يۈزتۇرانە تەربىيە ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىگەنلىكىگە باقماي، كۆرگەن چالا ـ بۇلا كىتابىي بىلىملىرىگە ۋە قويۇق دولان مەدەنىيىتى مۇھىتىدا ياشاۋاتقانلىقىدىن ئىبارەت كىچىككىنە ئەۋزەللىكىگە تايىنىپلا ئاجايىپ زور تەۋەككۇلچىلىك بىلەن قولىغا قەلەم ئېلىپ پىشمىغان تەتقىقات (ئەگەر تەتقىقات دېيىشكە توغرا كەلسە) مېۋىلىرىنى

ئوقۇرمەنلىرىنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنۇشقا جۈرئەت قىلدىم. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان قىزىق نۇقتا سۈپىتىدە دائىم تىلغا ئېلىنىۋاتقان، ئەمما مۇپەسسەل شەرھلىنىشتىن تېخى يىراق تۇرىۋاتقان دولان مەدەنىيىتى توغرىسىدىكى بۇ كىچىككىنە ئورۇنۇشلىرىمنىڭ ئوقۇرمەنلەرنى ئاز - تولا مەنپەئەتكە ئېرىشتۈرەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

ئاخىرىدا مەن كىتابلىرىدىن نەقىل ئالغان، ئۈگىت - كۆرسەتمىلىرىنى ئايىمىغان ئۇستازلىرىمىزغا، كىتابنىڭ نەشردىن چىقىشىغا يېقىندىن ياردەمدە بولغان مەدەنىيەتپەرۋەر رەھبەر ۋە دوست - بۇرادەرلىرىمگە سەممىي رەھمىتىمنى بىلدۈرىمەن.

— يۇسۇپجان مۇھەممەد تۇغيان

2009 - يىلى كۆنەك ئېيىنىڭ ئوتتۇز بىرى، ئاۋات

مۇندەرىجە

دولان مەدەنىيىتىنىڭ مەنە قاتلىمى.........................1
ئاۋات دولان مەشرىپىنىڭ تۈرلىرى ۋە ئالاھىدىلىكى توغ-
رىسىدا...6
دولان مۇقامى تېكىستلىرىدىكى بەزى ناتوغرا ئۆزگىرىشلەر
توغرىسىدا...48
ئۇيغۇر دولانلىرىدا ئوۋچىلىق..........................63
ئەختەم بۇزۇرگاھ ۋە تۈنەك...............................77
ئۇيغۇرلاردا ئات مەدەنىيىتى ۋە ئۇنىڭ دولان چالغۇلىرىغا
كۆرسەتكەن تەسىرى..84
توغراق ۋە دولان مەدەنىيىتى.............................98
چارۇق قوۋم مەشرىپى توغرىسىدا........................111
دولانلار توغرىسىدىكى رىۋايەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ مەزمۇن دائىرىسى
118...
ئاۋات دولان دېھقانلار رەسساملىقى توغرىسىدا...........128
مېنىڭ يىلتىزىم...136
دولان يۇرتىدا مۇقام بايرىمى............................145

试读结束：需要全本请在线购买： www.ertongbook.com

دولان مەدەنىيىتىنىڭ مەنە قاتلىمى

دولان مەدەنىيتى مەملىكەت ئىچى ـ سىرتىدىكى تەتقىقاتچى، مۇتەخەسسىس ۋە ئالىملارنى 20 ـ ئەسىرنىڭ 90 ـ يىللىرىدىن باشلاپ ئۆزىگە قىزىقتۇرۇپ كەلگەن مۇھىم بىر تەتقىقات تېمىسى بولۇپ، ھازىرغا قەدەر بۇ توغرىسىدا بىر تالاي مۇنازىرە ۋە غۇلغۇلا بولدى. بۇ مۇنازىرىلەر ئاساسلىقى دولانلار ئۇيغۇرلارمۇ؟ ئۇلار ھازىرقى ياشاۋاتقان رايونغا قاچان كەلگەن؟ ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ ئانىسى ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىمۇ ياكى دولان مۇقامىمۇ؟ دېگەنلەرگە مەركەزلەشكەن بولۇپ، بۇ نۇقتىلارنى چۆرىدىگەن ھالدا ھەتتا بىر قانچە پارچە كىتاب ۋە بىر تالاي ماقالىلەرمۇ يېزىلدى. ئۇيغۇر دولان تەتقىقاتىدا ئۇزۇندىن بېرى تاللاش ـ تارتىش بولۇۋاتقان «دولانلار موڭغۇللارنىڭ ئەۋلادى، ئۇلار موڭغۇل ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ قۇللىرى ئىدى، دولانلارنىڭ شەكىللەنگەن ۋاقتى 14 ـ ئەسىردىن 16 ـ ئەسىرگىچە بولۇپ، 500 ~ 600 يىلدىن ئاشمايدۇ»، «دولانلار ھەقىقىي ئۇيغۇرلارنىڭ ئەۋلادى، ئۇلار ئىرقىي جەھەتتىن موڭغۇلوئىدلار بولماستىن، ھەقىقىي تۈركوئىدلاردۇر، ئۇلار 9 ـ ئەسىرلەردىلا ھازىرقى ياشاۋاتقان رايونلارغا ماكانلىشىپ، ئەتراپ بىلەن ئانچە بېرىش ـ كېلىش قىلماي بىكىك مۇھىتتا ئۆزگىچە تۇرمۇش ۋە مەدەنىيەت چەمبىرىكى ئىچىدە ياشاپ كەلگەن»[①] دېگەندەك قاراشلار ھەققىدىمۇ بىر قىسىم يەكۈنلەر چىقىرىلدى.

مەن ئۇيغۇر دولان مەدەنىيىتى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغۇچى بولۇش سۈپىتىدە ئۆزۈمنىڭ بەزى بىر قاراشلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتۈشنى مۇۋاپىق كۆردۈم.

ئەگەر ئۇيغۇر دولانلىرى موڭغۇللارنىڭ ئەۋلادى ھەم شەكىللەنگىلى 500 ~ 600 يىللار بولغان بولسا، بۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۇلارنىڭ تىلىدىكى بارلىق موڭغۇلچە سۆزلەرنىڭ تەلتۆكۈس ئۇيغۇرچىغا ئۆزگىرىپ كېتىشى مۇمكىنمۇ؟

ئۇيغۇر تىلى سۆزلۈكلىرىدە بىر قىسىم موڭغۇلچە سۆزلۈكلەرنىڭ بولغانلىقى چىڭگىزخان دەۋرىدە ئۇيغۇر ۋەزىر تاتا تۇڭانىڭ موڭغۇللارغا ئۇيغۇر يېزىقىنى ئۆگەتكەنلىكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىنلىكىنى نېمىشقا دەلىللەپ باقمايمىز؟

دولان مەشرەپ (مۇقامى) لىرىدىن ئىبارەت ئۇيغۇر دولانلىرىنىڭ ئەڭ ئىپتىدائىي سەنئەت شەكلىنىڭ 500 ~ 600 يىل ئىچىدىلا شەكىللىنىپ بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ ئىپتىدائىي ئىنسانلارنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە ئوۋچىلىق مەدەنىيىتىنىڭ② دولان مەشرەپلىرىنىڭ باش ـ ئاخىرىغا چوڭقۇر سىڭگەنلىكىنى قانداق چۈشەندۈرۈش كېرەك؟

مېنىڭچە، يۇقىرىقى كۆز قاراشلار ھەققىدە مەلۇم چۈشەنچە ھاسىل قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن دولان مەدەنىيىتىنىڭ مەنە قاتلىمى توغرۇلۇق پىكىر بايان قىلىشقا بولىدۇ.

دولان مەدەنىيىتى — تار مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندىمۇ، ئۇنى ئۇيغۇر دولانلىرىنىڭ ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قاتلاملىرىدا ئىپادىلىنىپ چىقىدىغان بارلىق مەدەنىيەتلەرنىڭ يىغىندىسى دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ.

دولان ماددىي مەدەنىيىتى «ئەنئەنىۋى كىيىم ـ كېچەكلەر»، «قول ھۈنەر ـ سەنئىتى»، «ئۆي قۇرۇلۇشى»، «مىللىي چالغۇلار»، «قورال سايمانلار»، «ئەنئەنىۋى يېمەك ـ ئىچمەك» قاتارلىقلارنى، دولان مەنىۋى مەدەنىيىتى «تارىخ »، «تىل شىۋە»، «خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى»، «ئۆرپ ـ ئادەت»، «دولان مەشرىپى» (دولان مەشرىپى — ئۆرپ ـ ئادەت، ناخشا ـ ئۇسسۇل، مەشرەپ ئويۇنلىرى، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئەنئەنىۋى مول مەدەنىيەت سىستېمىسى بولۇپ، بۇ يەردە تەتقىقات ئېھتىياجى

بىلەن ئايرىم ـ ئايرىم تىلغا ئېلىنىدى) «ناخشا ـ ئۇسسۇل»، «مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش»، «ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە» قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئۇيغۇر دولانلىرىنىڭ تارىخىي تەرەققىيات مۇساپىسى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ شەكىللىنىش، تەرەققىيات تارىخى بىلەن ناھايىتى زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ شەكىللىنىش مۇساپىسى داۋامىدا كۆچمەن چارۋىچىلىق مەدەنىيىتى ۋە تېرىقچىلىق مەدەنىيىتىنىڭ ئۆزئارا قوشۇلۇشى، ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت بىلەن بىرىكىشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى دولان مەدەنىيىتىنىڭ پەيدا بولۇشىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن. بۇنىڭ گەۋدىلىك ئىپادىلىرى دولان مەدەنىيىتىدە قەدىمكى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئامىللىرى ساقلىنىپ قالغان ھەمدە ئۇ ئەتراپتىكى كۆپلىگەن ھەرخىل ئىرق، تىل سىستېمىسىدىكى ئاھالىلەرنىڭ مەدەنىيەت ئامىللىرىنى قوبۇل قىلغان ۋە ئۆزلەشتۈرگەن بولۇپ، تارىم ئويمانلىقىدىكى قەدىمكى ئاھالىلەرنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىگە ۋارىسلىق قىلغان. شۇڭا، بۇ مەدەنىيەت روشەن ئۆزگىچىلىككە ئىگە بولۇش بىلەن بىرگە، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى بىلەن ئورتاق بىر گەۋدىگە ئىگە.

ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ مەدەنىيىتىدە دولان مەشرەپلىرى (دولان مۇقاملىرى)مۇ گەۋدىلىك ئورۇنغا ۋە ئۆزگىچە يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە. دولان مەدەنىيىتىنىڭ ئىجادچىسى ۋە ۋارىسلىرى بولغان ئۇيغۇر دولانلىرى تارقالغان رايونلار دەل ئۇيغۇرلار ئولتۇراقلاشقان جايلارنىڭ مەركىزىي رايونلىرىدۇر.

ئۇيغۇر دولانلىرى ھەققىدىكى تەتقىقات 20 ـ ئەسىرنىڭ 80 ـ يىللىرىدىن باشلاپ بارا ـ بارا يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ ۋە تەدرىجىي چوڭقۇرلىشىپ، ھازىرقىدەك مەلۇم ساندىكى تەتقىقات قوشۇنىغا ئىگە بولدى ۋە مەلۇم جەھەتتىن باشقىلار قايىل بولغۇدەك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئەمما، تەتقىقاتنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، چەمبەر قانچە چوڭايسا ئەتراپىدىكى

بوشلۇقمۇ شۇنچە كېڭىيىپ بارغىنىدەك، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بىر تۈركۈم يېڭى مەسىلىلەر ئوتتۇرىغا چىقتى. بىز پەقەت قولىمىزدىكى تارىخىي ماتېرىياللارنى ئاساس قىلغان ھالدا تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، كۆپ قىرلىق ئومۇمىي تەتقىقاتقا سەل قاراپ كەلدۇق. ئۇيغۇر دولانلىرىنىڭ تارىخى، ئېتنىك مەنبەسى ھەققىدىكى تەتقىقاتتا تېخى خېلى كۆپ بوشلۇقلار بار. بىر پۈتۈن مەدەنىيەت گەۋدىسى بويىچە ئېلىپ بارغان تەتقىقاتىمىزدىمۇ دولان مەشرەپ (مۇقام) لىرى تەتقىقاتىغا دىققىتىمىزنى كۆپرەك ئاغدۇرۇپ، «ئەنئەنىۋى كىيىم ـ كېچەك»، «قول ھۈنەر ـ سەنئىتى»، «ئۆي قۇرۇلۇشى»، «مىللىي چالغۇلار»، «قورال سايمانلار»، «ئەنئەنىۋى يېمەك ـ ئىچمەك»، «تىل شېۋە»، «خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى»، «ئۆرپ ـ ئادەت» قاتارلىق تۈرلەر بويىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان ئىنچىكە تەتقىقاتقا، ئەڭ مۇھىمى ئارخېئولوگىيە ۋە مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتىغا سەل قاراپ كەلدۇق. بۇنىڭ بىلەن بىر قىسىم كىشىلەرنى «دولان مەدەنىيىتى ئاساسلىقى دولان مەشرەپ (مۇقام) لىرىدىن ئىبارەت» دەيدىغان خاتا قاراشقا كەلتۈرۈپ قويدۇق.

دەرۋەقە، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئوق يىلتىز قىلىپ شەكىللەنگەن دولان مەدەنىيىتىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىدە ئانا مەدەنىيەت بىلەن بولغان ئوخشاشلىق ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىك ئاساسىدا شەكىللەنگەن قىسمەن پەرقلەرمۇ بار. شۇڭا، بەزى تارماق مەدەنىيەت جەھەتتىكى تەتقىقاتنى زىيادە ئەزۋەيلەشنىڭ، ئارتۇقتىن ئارتۇق كۈچ، زېھىن سەرپ قىلىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق. ئەمما، بەزى مۇجمەل، نائېنىق تەرەپلەر، بىر قىسىم كىشىلەر كۆتۈرۈپ يۈرگەن تارىخىي پاكىتلارغا ۋە بۈگۈنكى ئەمەلىيەتكە زىت بولغان ناتوغرا كۆز قاراشلارغا قايىل قىلارلىق دەلىل ـ ئىسپات ۋە تارىخىي پاكىتلار ئارقىلىق رەددىيە بېرىش، ئەنئەنىۋى مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى راۋاجلاندۇرۇش ئاساسىدا بۈگۈنكى ئىقتىسادىي

تەرەققىيات ۋە ئىناق جەمئىيەت ئۈچۈن تېگىشلىك خىزمەت قىلدۇرۇش مەدەنىيەت تەتقىقاتچىلىرىمىزنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچىدۇر!

ئىزاھاتلار:

① «مارالبېشى ناھىيەسى تەزكىرىسى»، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 1998 ـ يىلى 9 ـ ئاي خەنزۇچە نەشرى، 843 ـ بەت

② ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەد ئىمىن «قەدىمكى مەركىزي ئاسىيا»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 2002 ـ يىلى3 ـ ئاي نەشرى، 23 ـ بەت

ئاۋات دولان مەشرىپىنىڭ تۈرلىرى ۋە ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا

يەكەن دەرياسىنىڭ ئىككى قاسنىقىدىن تارىم دەرياسىنىڭ لوپنۇر كۆلىگە قۇيۇلۇش ئېغىزىغىچە بولغان پايانسىز توغراق، يۇلغۇن، قومۇلۇقنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان تۈزلەڭ ساھىلنى ئۆزىگە ئانا ماكان قىلىپ ياشاپ كەلگەن بىر تۈركۈم ئۇيغۇر قوۋمى ياشاش مۇھىتى ناھايىتى جاپالىق بۇ رايوندا ئۆز ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا توغراق كەبى قەيسەر ھالدا تەبىئەت بىلەن تىنىماي كۈرەش قىلىپ، ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈپ كەلدى. جۇغراپىيەلىك رايون ئالاھىدىلىكىدىن كۆرە ئۆز مەۋجۇتلۇق تارىخىغا بەكرەك مۇناسىۋەتلىك بولغان «دولانلار» ئاتالمىسى بىلەن (بۇ ھەقتە كۆز قاراشلار بىرقانچە خىل) سۈپەتلىنىپ كېلىۋاتقان بۇ ئىجتىمائىي ئاھالە تۈركۈمى ئۇن نەچچە ئەسىرلىك تارىخىي تەرەققىيات داۋامىدا يالغۇز ئوۋچىلىق، چارۋىچىلىق، دېھقانچىلىقتا ئائىت مول ئىپتىدائىي مەدەنىيەت ئېكولوگىيەسىنىلا ئەمەس، بەلكى ئۆز نۆۋىتىدە يەنە ئۆزلىرىنىڭ ياشاش ئۇسۇلى، مەۋجۇتلۇق روھى، ئېتىقادى، ئۆرپ ـ ئادىتى، ئەخلاق ـ قائىدىلىرى، بەدىئىي زوقى ۋە ئېستېتىك ئىنتىلىشلىرى مۇجەسسەملەنگەن «دولان مەشرەپلىرى» نىمۇ ئاپىرىدە قىلىپ، باي ۋە مۇرەككەپ بولغان ئۆزگىچە دولان مەدەنىيىتىنى بېيىتىپ كەلدى.

دولان مەشرىپى ئۇيغۇر خەلق مەشرەپلىرىگە ئوخشاشلا فولكلور خەزىنىمىزدىكى بىباھا گۆھەرلەرنىڭ بىرى بولۇپ، دولان مەدەنىيەت چەمبىرىكىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى تەشكىل قىلغان

试读结束：需要全本请在线购买： www.ertongbook.com